

INSTRUIRI LA DISTANȚĂ ȘI DEZBATERI PENTRU PROFESIONALIZAREA
JURNALIȘTILOR ȘI STIMULAREA JURNALISMULUI ETIC

IMPORTANTA ÎNTREBĂRILOR: CUM ÎI FACEM PE OAMENI SĂ VORBEASCĂ ATUNCI CÂND NU VOR?

Îndrumar pentru jurnaliști, realizat în baza consultației online,
oferite pe www.mediaforum.md

de **Valentina Ursu**

VALENTINA URSU este o jurnalistă care lucrează la radio Europa Liberă din 2004. Anterior, a muncit 17 ani la Radio Moldova. I s-a conferit Ordinul Republicii în 2009. Deținătoare a Medaliei „Om Emerit” din 1994. A scris cartea „Râul de sânge”, în care a inclus reportajele pe care le-a realizat în timpul conflictului armat de la Nistru (1992). Se regăsește printre cele 99 femei ale Moldovei 2013. Omul Anului (2014). Tot în 2014, președintele României i-a acordat Ordinul Național „Pentru Merit” - în grad de Comandor. A fost desemnată de cinci ori câștigătoarea Topului Jurnaliștii Anului.

Platforma online pentru profesioniștii media www.MediaForum.md este editată de Consiliul de Presă din Republica Moldova.

Instruirile la distanță pentru jurnaliști se desfășoară în cadrul proiectului „Instruiri la distanță și dezbateri pentru profesionalizarea jurnaliștilor și stimularea jurnalismului etic pe platforma online a profesioniștilor mass-media www.MediaForum.md”, implementat de Asociația Presei Independente (API), cu susținerea Programului Mass-Media al Fundației Soros-Moldova.

Opiniile exprimate în această publicație aparțin autoarei și nu implică neapărat poziția finanțatorului.

I. INTRODUCERE

Am început activitatea la Radioul Național în 1987. Interviuul a fost genul meu preferat. Am avut interviuri cu țărani, cu profesori, cu medici. Iar după perestroika lui Gorbaciov am intervievat mulți politicieni. Se formau tabere de opinii, care se schimbau peste noapte. Lumea era „flămândă” de informații. Oamenii credeau tot ce ascultau la radio. „Am auzit/ascultat la radio” avea valoare de axiomă care pune capăt aproape oricărei controversă. Am nostalgia puterii presei/radioului de atunci. Între jurnaliști, concurența era acerbă. Trebuia să vii tot timpul cu exclusivități, cu lucruri nemaiauzite. Salariile erau mici, dar pe lângă leafă, se plătea onorariu pentru activitate suplimentară. Cu cât aveai mai multe materiale, cu atât făceai mai mulți bani. Prin urmare, se muncea din greu.

În 1992 am fost corespondent pe linia întâi. În timpul conflictului armat de la Nistru am făcut cele mai memorabile interviuri cu luptătorii din tranșee. Sinceritatea, patriotismul multora dintre ei m-au convins că merită să scriu o carte publicată în 1994. Multe interviuri cu ei au apărut în „Râul de sânge”.

În general, îmi plac foarte mult discuțiile cu intelectualii, pentru că au tot timpul cuvintele la ei. Sunt oameni care au citit/scriș mult despre experiențele pe care le-au trăit și care știu să povestească foarte frumos despre o alegere sau despre ceva ce li s-a întâmplat. Au și un amestec interesant de umor și autoironie. E o plăcere să îi ascuți. Interviuurile cele mai reușite, să le spun așa, sunt și cele cu persoane mai în vârstă, diverși istorici, scriitori, politicieni care au trăit multe și au o anumită experiență de viață – au trăit și în comunism, au trecut prin Renașterea Națională – și au ce povesti. Până la urmă, fiecare om pe care-l întrebi tot felul de lucruri despre viața lui personală și profesională, îți dai seama că are destule să-ți spună.

Dar ador discuțiile cu oamenii simpli, cu cei de la firul ierbii. Uneori, ca să scoți o idee mai bună, trebuie pur și simplu să vorbești cu un om ca și cum ați ieși la un ceai. O discuție umană poate să aibă o forță anume. De 15 ani de când am venit la Europa Liberă aproape în fiecare duminică merg în localitățile Moldovei.

Dacă m-ar întreba cineva care e lucrul cel mai important pe care l-am învățat din meseria asta până acum, am un răspuns scurt că toate opiniile contează. Cei intervievați sunt abordați instantaneu, de obicei pe stradă, la piață, la gară iar întrebările sunt în legătura cu un fapt care interesează sau afectează majoritatea oamenilor. La acest tip de interviu rolul reporterului devine secundar, importante fiind răspunsurile celor abordați. Când merg în teritoriu și adun voci e, cum se spune, 99% transpirație și 1% inspirație.

Mi s-a dat șansa să practic mai mult de 30 de ani o meserie frumoasă și provocatoare. Multe s-au schimbat. Dacă la începutul carierei mele se cerea să scriu întrebările din timp astăzi e mult mai simplu. Găsești interlocutorul la telefon, îl inviți în studio și faci ușor un interviu radio.

Interviul este genul care îmi place cel mai mult pentru că e una să asculți răspunsul, dar e cu totul mai interesant să știi ce trebuie să-l întrebi și ce trebuie să obții de la cel pe care îl intervievezi pentru ca opinia publică să fie informată.

Eu am învățat să fac interviuri din practică. Cea mai importantă parte este documentarea, și asta pentru că nu este potrivit să faci un interviu ca alte interviuri făcute de alți colegi. Pentru aceasta trebuie să știi ceva nou, ceva care n-a mai fost publicat sau difuzat anterior.

Pentru colegii mei tineri am un sfat: în primul rând trebuie să fiți curioși tot timpul. Această curiozitatea mi se pare cea mai importantă calitate a unui jurnalist și dacă este combinată și cu inteligența și un pic de silință, adică să duci lucrurile până la capăt indiferent ce conjunctură întâlnești. Dacă interviueatul lansează acuzații la adresa unei persoane sau instituții nu ezitați să-l întrebați pe ce se bazează când afirmă acele lucruri. Veți câștiga credibilitate. Este bine dacă întrebarea potrivită la momentul potrivit i se adresează celui mai potrivit interlocutor.

Este foarte important!

Să ai timp pentru a te documenta asupra subiectului și asupra persoanei cu care trebuie să discuți. În general, jurnalistul așteaptă de la interviuat să i se spună adevărul și să își asume responsabilitatea celor afirmate. Cel mai bine e atunci când întrebările și răspunsurile nu pot fi răstălmăcite. Întrebările trebuie puse logic, e bine ca după primul răspuns în funcție de ce ți-a vorbit interlocutorul să știi ce sa-l întrebi eventual suplimentar ca să obții un răspuns concret, uneori e multă demagogie, dar trebuie să știi cum să-l predispuși la sinceritate pe interlocutor. Întrebări ajutătoare sau complementare pot să decurgă direct din răspunsurile interviuatului și nu pot fi pregătite. Eu am un indiciu: o idee, o întrebare și un răspuns. Întrebările pot fi pe hârtie dacă nu le păstrezi în mintea ta; niciodată nu se începe interviul cu întrebările cele mai grele.

În realizarea unui interviu, sunt foarte importante întrebările care se pun interlocutorului. Astfel, într-un interviu bun nu se vor regăsi:

- Întrebările la care se răspunde sec, cu „da” sau „nu”;
- Întrebări care să sugereze răspuns;
- Mai multe întrebări într-o singură întrebare;
- Întrebări lungi, pentru că s-ar putea ca interlocutorul să se zăpăcească.
- Punem întrebări închise care cer un răspuns exact: cine? ce? când? unde? cât?

De obicei, acestea cer un răspuns afirmativ sau negativ: da, nu, nu știu, nu m-am gândit. Mai sunt și întrebări cu dubla alegere, adică alternative: veți continua activitatea politică sau veți reveni la jobul dvs.?

Putem pune și întrebări deschise: Cum? Ce credeți despre? Povestiți-ne cum s-au petrecut lucrurile. Ce aveți de declarat? Cum comentați? Etc.

II. ÎNTREBĂRI/RĂSPUNSURI

ÎNTREBARE: *Există o formulă magică în formularea întrebărilor pentru anchetatori, procurori atunci când ei invocă secretul anchetei?*

RĂSPUNS: Formula magica e să fii un bun meseriaș. Indiferent de ce invocă acești demnitari este de datoria jurnalistului să știe cum să scoată răspunsuri de la acești funcționari plătiți de contribuabili.

E bine să cunoaștem, noi, jurnaliștii ce informații vrem să obținem. Uneori nu e de neglijat persoana care e responsabilă de comunicare. Este adevărat că ei sunt o categorie de oameni mai greu de abordat dar nu e imposibil.

ÎNTREBARE: *Să zicem că ei spun: Nu vă putem comunica, pentru că există secretul anchetei. Ce întrebare ar putea urma din partea noastră?*

RĂSPUNS: Evident că nu poate fi prejudiciat mersul anchetei, dar sunt atâtea întrebări pe care le putem adresa în interesul consumatorului de informație. Pornim de la dosarul concret, făptașul concret, de ce este învinuită persoana care figurează în dosar, ce spune legea, ce pedeapsă îl așteaptă etc. Până a merge la interlocutor jurnalistul trebuie să fie bine informat de ce s-a deschis dosarul și este la fel de important să revenim cu întrebări după prima ședință de judecată, a doua ședință și să insistăm cu întrebări la procuror sau judecător până facem lumină în cazul respectiv.

ÎNTREBARE: *Cum convingeți oamenii să vorbească direct și înflăcărați atunci când mergeți prin raioane?*

RĂSPUNS: Nimeni nu este obligat să îți răspundă la o întrebare, dar orice întrebare merită un răspuns. Așa că de mulți ani mă conving că atunci când ai răbdare să ascuți oamenii obții cele mai bune răspunsuri de la ei. Când ești sincer cu interlocutorii și ei își deschid inima și mintea la microfon. Dacă mulți politicieni au învățat răspunsuri pe de rost, oamenii din provincie își spun necazul și bucuria fără fard.

ÎNTREBARE: *Dar de obicei cu ce întrebări începeți dacă ei răspund cu da sau nu cum îi dezghețați? Mai ales când este vorba despre situația politică sau socială din țară.*

RĂSPUNS: Întrebarea potrivită la momentul potrivit, adresată celui mai potrivit interlocutor - asta mă salvează. Deși multora le este frică să vorbească ce gândesc pentru că așa cum spun unii ar putea pierde locul de muncă. Încerc să-i conving că inclusiv exprimarea liberă a opiniei ar ajuta societatea să nu trăiască cu frică. E bine să avem în minte mai multe, măcar 10 întrebări ca să obținem un răspuns BUN. E cu puțință chiar și de la cel mai zgârcit interlocutor să smulgem răspuns. Dacă interviueatul vede că jurnalistul stăpânește bine informația, nu este părtinitor, omul nu are cum să nu răspundă mai pe îndelete. Este necesar un anumit timp de pregătire ca atunci când discuți cu interlocutorul să-i oferi confortul de a vorbi fără constrângeri. Jurnalistul pune întrebări, iar interlocutorul dă informațiile pe care tu ți le-ai propus să le obții la începutul discuției. Pentru că în societate e un exces de politizare, lumea vorbește cu ușurință despre politica de la nivel local și central.

ÎNTREBARE: *De obicei, cu cine stabiliți subiectul voxului?*

RĂSPUNS: Eu sunt autorul unei emisiuni săptămânale care include reportaje, interviuri, voci din țară despre una din temele de actualitate ale săp-

tămâinii. Așa că mă opresc la cel mai fierbinte subiect. În general, eu îmi aleg tema/tematica și nu merg doar cu o singură întrebare de ex. ce semnificație are ziua de 9 Mai?, dar încerc să pun și întrebări ajutătoare: ce știți de la bune și părinți despre această zi? ce v-au învățat la școală? din câte surse vă informați? Și omul, încetul cu încetul, își dă seama despre ce ar trebui să vorbească. Deseori, aleg subiecte generale: despre sănătate, despre bogați și săraci, despre fericirea la moldoveni, dacă își cunosc moldovenii drepturile, de unde se informează, de ce și după ce sunt nostalgici.

Dacă ai ocazia să faci un interviu cu un președinte de țară sau cu un demnitar occidental, în cazul acesta ai persoana și trebuie să cauți o tema potrivită.

ÎNTREBARE: *Dacă întâlnim o persoană, care se află într-o situație emoțională complicată, merită să insistăm pentru a primi un răspuns? De exemplu, dacă filmăm un reportaj de la cimitir, iar omul plânge... Sau și-a pierdut o rudă în accident? Înțeleg că pentru atmosfera reportajului e un detaliu important ce sensibilizează opinia publică, dar cât e de corect?*

RĂSPUNS: În funcție de ce vă propuneți să obțineți. O persoană emotivă este un interlocutor ca toți alții. Sigur, dacă ea acceptă să fie filmată îi adresați întrebările care vă interesează. Dar e bine să-i fie respectată intimitatea. Rezultatul bun e atunci când știm a convinge interlocutorul.

ÎNTREBARE: *Care sunt subiectele pe care niciodată nu le abordați în cadrul unui interviu cu un politician?*

RĂSPUNS: Eu abordez toate subiectele interesante pentru opinia publică.

ÎNTREBARE: *Dvs. care sunteți un jurnalist cu experiență, cu cine este mai complicat de realiza interviuri, cu oamenii simpli, ori cu oficialii? Când știți că interviuatul minte or se eschivează de a răspunde, cum procedați?*

RĂSPUNS: Mulțumesc pentru compliment și pentru întrebare. E și greu e și ușor să faci interviuri și cu unii și cu alții. Dar e bine când și de la unii și de la alții poți afla lucruri interesante. Niciodată nu se începe interviul cu întrebările cele mai dificile; atunci când interlocutorul încearcă să mintă îi pui mai multe întrebări ca el să se convingă că nu are pe cine minți pentru că stăpânești bine tematica și poți să-l «prinzi în ușa» cu alte întrebări la care va trebui să răspundă. Este foarte important: să ai timp pentru a te documenta asupra subiectului și asupra persoanei cu care trebuie să discuți. În general, jurnalistul așteaptă de la interviuat să i se spună adevărul și să își asume responsabilitatea celor afirmate. Cel mai bine e atunci când întrebările și răspunsurile nu au conotații și nu pot fi interpretate.

ÎNTREBARE: *Spuneți-ne, vă rog, cum selectați vorbitorii și care este numărul acestora pentru rubrica Vox pop, astfel încât să asigurați un tablou de opinii mai larg?*

RĂSPUNS: Mai întâi aleg tema. Interlocutorii nu se aleg când faci VOX, sunt oameni cu care discuți la întâmplare. Dar țin cont de faptul că trebuie să intervievez tineri și vârstnici și să am și părerea etniilor.

ÎNTREBARE: *Deci mergeți într-o localitate pentru a aborda un subiect, unde, de regulă, găsiți potențialii interlocutori?*

RĂSPUNS: Îmi aleg tema: sărăcie vs bogăție, fericirea la moldoveni, încotro Moldova? Și merg în localitate, de obicei la piață, la poștă, la gara auto - acolo unde este mai multă lume. Discut uneori două sau chiar 3 ore cu zeci de oameni și adun un buchet de opinii.

ÎNTREBARE: *Cum comunicăm cu copiii? Ce fel de întrebări ar trebui să le adresăm pentru a obține cât mai multe informații de la ei? Pentru că luând în considerație vârsta acestora, este dificil să le adresăm întrebări ce țin, de exemplu, de furtul miliardului sau alte subiecte.*

RĂSPUNS: Atunci când decizi să mergi să discuți cu copiii îți alegi o temă care ar fi pe înțelesul lor și un vox în rândul celor mici despre furtul miliardului ar putea să fie o bijuterie.

ÎNTREBARE: *N-ar fi aceasta un transfer de imagine de la un copil care este inocent la un subiect complicat, care este legat de furt?*

RĂSPUNS: Dar în acest caz nu contezi pe răspunsuri precum le aștepti de la un matur. E, mai degrabă, o testare a ceea ce înțeleg copiii auzind despre acest subiect în familie, la școală, în stradă.

ÎNTREBARE: *Ce subiecte nu abordăm niciodată în cadrul unui interviu cu un politician și din ce motiv?*

RĂSPUNS: E bine să știm ce dorim să aflăm de la un politician. Subiectele de actualitate sunt abordate, de obicei. Nu intru în intimitatea

omului căci e un lucru care îl privește. Ceea ce ține de interesul opiniei publice îl întreb pentru că el, când a decis să ajungă politician, și-a asumat și acest lucru - să răspundă la întrebările jurnaliștilor. Orice întrebare adresată politicoș va obține răspuns.

ÎNTREBARE: *Cum credeți, cât de mult contează empatia și sinceritatea jurnalistului în discuțiile cu sursa?*

RĂSPUNS: Contează foarte mult. Aproape că e decisiv. Întrebările trebuie puse logic, e bine că după primul răspuns, în funcție de ce ți-a vorbit interlocutorul, să știi ce să-l întrebi eventual suplimentar ca să obții un răspuns concret. Uneori e multă demagogie, dar trebuie să știi cum să-l predispuși la sinceritate pe interlocutor. Întrebări ajutătoare sau complementare pot să decurgă direct din răspunsurile interviueatului și nu pot fi pregătite din timp. Sinceritatea jurnalistului îl predis-pune la sinceritate și pe interviueat.

ÎNTREBARE: *Înțelegem că Voxpopuli în știrile TV dă culoare, dar dacă oamenii au o părere unilaterală (să zicem că toți văd frumos bradul din PMAN), e neapărat să dăm și de o părere critică? Regula de aur e O opinie pro, alta neutră și una contra, mai e valabilă, în zilele noastre, această formulă?*

RĂSPUNS: Vox-ul înseamnă mai multe opinii culese de la tineri și vârstnici, de la vorbitori de română și alte etnii. Și, desigur, aduni cât mai multe puncte de vedere. Cauți mai multă lume să se dea cu părerea și, evident, că vei aduna răspunsuri diferite care vor contura o idee clară. Pluralismul de voci îi va ajuta să tragă o concluzie pe cei care au nevoie de această informație. Jurnalistul dă pe post părerile pe care a reușit să le adune.

ÎNTREBARE: *Eu, de exemplu, insist ca reporterii să adune opinii cât mai diferite, iar uneori se plâng că chiar nu au găsit - o să țin cont și în redacția noastră de recomandarea dvs*

RĂSPUNS: Un jurnalist plângăreț nu e bun meseriaș. Jurnalistul trebuie să fie obiectiv și să-și facă munca onest. Un vox nu se face în 5 minute. E nevoie să stai de vorbă cu mai multă lume. Și din discuțiile cu mai multe persoane devine clar ce cred interlocutorii.

ÎNTREBARE: *E o situație clasică și destul de criticată, atunci când jurnalistul este nevoit să întrebe victima (să zicem accident) despre cum se simte. Pe de o parte e penibil, dar tu prin asta vrei să satisfaci curiozitatea telespectatorilor tăi, nu?*

RĂSPUNS: Da, e o situație mai delicată. Dar jurnalistul trebuie, deseori, să se întrebe ce ar răspunde el dacă s-ar afla în situația dată. Eu, deseori, mă pun în situația celui pe care îl intervievez. În limita decenței, totul e posibil.

ÎNTREBARE: *La fel e și cu interviuarea familiei unei persoane decedate?*

RĂSPUNS: Și în asemenea caz e delicat, dar îți ceri scuze și întrebi dacă e cu putință să pui întrebări și dacă acceptă – bine, dar dacă refuză trebuie să înțelegem persoana respectivă. Uneori, ne asumăm și riscul de a nu primi răspunsuri, dar în orice situație poți găsi soluții.